

Araştırma Makalesi

Türk halk türkülerinin varyantlaşması: Ezgisel varyant örneği

Umut Yaymak^{1*}

Türk Müziği Bölümü, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, Türkiye

Makale Bilgisi

Geliş: 13 Ekim 2025
Kabul: 19 Aralık 2025
Online Yayın: 30 Aralık 2025

Anahtar Kelimeler

Türk halk müziği
Türkü
Varyant

Öz

Bu araştırma, Türk halk türkülerinin farklı yörelere aktarım süreçlerinde ortaya çıkan ezgisel varyantlaşma mekanizmalarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, karma araştırma yaklaşımıyla yürütülmüş; öncelikle TRT Türk Halk Müziği repertuvarında yer alan, halk arasında yaygın icra edilen ve ezgisel olarak tanınmış türkü örnekleri seçilmiştir. Daha sonra bu türkülerle ilişkili, ezgisel benzerlikler taşıyan varyant eşleşmeleri belirlenmiştir. İncelemeye alınan örnekler şunlardır: “*Adalardan Çıktım Yayan – Bebeğin Beşiği Çamdan*”, “*Geline Bak Geline – Mendilim İşle Yolla*”, “*Tevekte Üzümlü Kara – Gel Benim Gelin Yarım*”, “*İndim Yârin Bahçesine – Meclisinde Mail Oldum*”, “*Eğdim Kavak Dalını – Değirmen Üstü Çiçek*” ve “*Babar Geldi Güller Açtı – Sevdiğim Bir Gün Bana (Yar Demedin)*”. Türkü çiftleri, makam dizileri, ritmik örgü ve ezgisel motif yapıları üzerinden notasyon temelli karşılaştırmalı analizle çözümlenmiştir. Veri analizinde ezgi benzerlikleri renk kodlaması ve nota eşleştirme teknikleriyle gösterilmiş, motif kaymaları, ritmik kırılmalar ve icra yönelimlerindeki farklılıklar nicel ve nitel birlikte değerlendirilmiştir. Bulgular, varyantlaşmanın özellikle belirli ezgi motiflerinde ve sözlü bölümlerin karakteristik melodik kıvrımlarında yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. “Adalardan Çıktım Yayan” ile “Bebeğin Beşiği Çamdan” örneğinde Hüseyinî makam dizisinin korunmasına rağmen usul yapısındaki değişimlerin (4/4 Sofyan’dan 7/4 Devr-i Hindî + 4/4 Sofyan’a dönüş) ezgisel varyantı belirgin biçimde etkilediği görülmüştür. “Geline Bak Geline” ve “Mendilim İşle Yolla” türkülerinde iki zamanlı Nim Sofyan usulü sabit kalmış, ancak yöresel söyleyiş ve icra tercihleri sözlü ezgi motiflerinde mikro düzeyde farklılaşma yaratmıştır. “İndim Yârin Bahçesine” ile “Meclisinde Mail Oldum” örneklerinde ise Mahur dizisinin ortak kullanımı sürerken icra seyrindeki iniş-çıkış düzeninin değişmesi varyantlaşmayı görünür kılmıştır. Bu bulgular, türkülerin farklı coğrafi ve toplumsal çevrelere aktarımı sırasında makam iskeletinin büyük ölçüde sabit kaldığını; ancak ezgi motiflerinin yerel ritmik, fonetik ve icra alışkanlıklarına bağlı olarak yeniden şekillendiğini göstermektedir. Melodik çatının korunmasına karşın motiflerin mikro düzeyde değişime uğraması, sözlü kültür ortamında aktarılan halk müziğinin doğasına işaret eden temel bir özellik olarak değerlendirilmiştir.

© 2025 TM

Genç Bilge Yayıncılık tarafından
yayınlanmakta olup, açık erişim,
CC BY-NC-ND lisansına sahiptir.

Makaleye atıf için

Yaymak, U. (2025). Türk halk türkülerinin varyantlaşması: Ezgisel varyant örneği. *Türk Müziği*, 5(4), 285-302. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17985780>

Giriş

Türk Halk Müziği, sözlü kültür geleneğine dayanan yapısı ve kuşaktan kuşağa aktarılan zengin repertuvarıyla, toplumların ortak hafızasını taşıyan önemli bir kültürel alandır. Kınık’a (2011) göre Türk Halk Müziği, yöresel ve ulusal kimliğe ait unsurları bünyesinde barındırması nedeniyle yalnızca bir müzik türü değil, aynı zamanda güçlü bir iletişim aracıdır. Türküler, tarihsel süreç boyunca halkın duygu dünyasını, yaşam deneyimlerini, inançlarını ve

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Türk Müziği, Cumhuriyet Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarı, Sivas, Türkiye. Email: umutyaymak@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6701-1132

toplumsal olaylara ilişkin gözlemlerini hem söz hem de ezgi yoluyla aktaran dinamik bir ifadeye sahiptir. Özbek (2010), türkülerin halk şiirinin ve sözlü ezgi geleneğinin temel biçimlerinden biri olarak değerlendirirken; Kaya (1999), türküyü halkın duygu, düşünce ve yaşantılarını hece ölçüsü ve manzum yapı içinde aktaran anonim ürünler olarak tanımlamaktadır. Bu değerlendirmeler, türkülerin hem müzikal hem de edebî yönleriyle kültürel mirasın önemli bir taşıyıcısı olduğunu ortaya koymaktadır. Sözlü kültürün doğası gereği, türküler zaman içinde farklı coğrafyalarda yeniden şekillenmekte; toplumsal yaşamda meydana gelen değişimlerin etkisiyle ezgisel ve biçimsel dönüşümler geçirmektedir. Bu dönüşümlerin genel çerçevesi literatürde varyantlaşma kavramıyla açıklanmaktadır. Oral'a (2000) göre varyantlaşma, bir türkünün söz, ezgi, ritim veya usul bakımından değişikliğe uğrayarak yeni bir biçim kazanmasıdır. Elçi (2011) ise varyantlaşmanın kimi durumlarda sözlerin değişip ezginin aynı kalması, kimi durumlarda ise ezginin değişip sözlerin korunması gibi farklı şekilde ortaya çıkabileceğini belirtmektedir. Bu yönüyle varyantlaşma, sözlü kültürün dinamik yapısı ile toplumsal devinim arasındaki ilişkinin müzikal bir yansımasıdır. Mevcut alanyazın incelendiğinde varyantlaşma üzerine çeşitli çalışmalar olmakla birlikte, bu olgunun toplumsal devinimle ilişkisini kapsamlı biçimde ele alan araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, sosyal ve kültürel hareketliliğin türkülerin varyantlaşmasına nasıl etki ettiğini ortaya koymak ve seçilen türküler üzerinden makamsal, ritmik ve ezgisel değişimleri bilimsel ölçütlerle incelemektir. Böylece türkülerin yalnızca müzikal bir ürün olmadığı; toplumların kültürel yapıları, iletişim biçimleri ve yaşam dinamikleriyle şekillenen çok katmanlı bir yapı sunduğu bütüncül bir yaklaşımla ortaya konmaktadır.

Türkülerde varyantlaşma süreci

Türk halk şiiri ve müziğinin temel unsurlarından olan türküler, sözlü kültürün doğal aktarım sürecinin bir gerekliliği olarak zaman içinde farklı bölgelerde çeşitli değişimlere uğramaktadır. Bu değişimlerin en belirgin yansımalarından biri varyantlaşma sürecidir. Türk Dil Kurumu'na (2023) göre "varyant", bir yolun belirli bir nokta ile başka bir nokta arasında farklı biçimde uzanan ikinci bir kolu anlamına gelir.

Bu kelime anlamı, müzikoloji alanında da benzer bir işleyişe karşılık gelmekte; belirli bir türküyü ait söz, ezgi veya ritim özelliklerinin farklı nedenlere bağlı olarak değişiklik gösterdiği yeni biçimler "varyant" olarak adlandırılmaktadır. Varyant kavramı üzerine yapılan çalışmalar bu olgunun çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Oral (2000), varyant türkülerin "sözleri bilinen bir türkünün farklı bir ezgi ile, ya da bilinen bir ezginin farklı söz düzeniyle icra edilmesi veya aynı türkünün ritim ve usul bakımından farklı biçimde ortaya çıkması" şeklinde açıklamaktadır. Elçi (2011), varyantlaşmayı kimi durumlarda ezginin sabit kalıp sözlerin değişmesiyle, kimi durumlarda ise sözlerin aynı kalıp ezginin dönüşmesiyle gerçekleşen bir süreç olarak değerlendirmekte ve bu olgunun hem sözsel hem de müzikal boyutlarına işaret etmektedir. Bu açıklamalar, varyantlaşmanın bir çoksesli dönüşüm değil, sözlü kültürün doğal değişkenliği içinde gelişen bir yeniden üretim biçimi olduğunu göstermektedir. Türkülerin varyantlaşmasında etkili olan faktörler geniş bir çerçeveye sahiptir. Nüfus hareketliliği, göç süreçleri, sosyo-ekonomik ilişkiler, bölgesel ağız ve lehçe özellikleri, kültürel temas alanlarının artması, coğrafi koşullar, inanç yapıları ve yerel müzikal alışkanlıklar türkülerin farklı yörelerde yeniden biçimlenmesine zemin hazırlamaktadır. Sözlü aktarımın zorunlu olduğu dönemlerde hafızaya dayalı icra pratikleri de varyantlaşmanın hızlanmasına neden olmuştur. Ayrıca halk müziği eserlerinin varyantlaşması üzerine Turhan yapmış olduğu çalışmada, Türkülerin varyantlaşmasının gerek söz gerek ezgi ve gerekse usul unsurlarında merkezden uzaklaştıkça çeşitlenme farkında artış olduğunu ana kaynağa en yakın yerde daha az değişim, ana kaynağa en uzak yerlerde ise daha büyük değişimler meydana gelebileceğini (Turhan, 2011) ifade etmiştir. Bu çalışmada ele alınan türküler, varyantlaşmanın makamsal dizi, ritmik yapı ve ezgisel motifler üzerinden nasıl gerçekleştiğini göstermektedir. Böylece varyantlaşma; sözlü kültür aktarımı, toplumsal devinim, coğrafi farklılaşma ve müzikal tercihlerin kesişiminde ortaya çıkan çok yönlü bir süreç olarak değerlendirilmiştir.

Problem Durumu

Araştırmanın problem durumunu, "Türkülerin Varyantlaşması üzerinde ne gibi etkileri bulunmaktadır? Türküler ve varyantlarında görülen ritmik, makamsal ve ezgisel benzerliklerin nasıl gerçekleştiği soruları araştırmanın problem cümlesini oluşturmaktadır. Araştırmanın problem cümlesine alt problemlerle cevaplar aranmıştır." Araştırmanın alt problemler;

- Türkülerin varyantlaşmasına etki eden faktörler nelerdir?
- “Adalardan çıktım yayan” ve “bebeğin beşiği çamdan” eserlerine ait künye bilgisi, makam, ritmik yapı ve ezgisel varyant bulguları nelerdir?
- “Geline bak geline” ve “Mendilim işle yolla” eserlerine ait künye bilgisi, makam, ritmik yapı ve ezgisel varyant bulguları nelerdir?
- “Tevekte üzüm kara” ve “Gel benim gelin yarım” eserlerine ait künye bilgisi, makam, ritmik yapı ve ezgisel varyant bulguları nelerdir?
- “İndim yârin bahçesine” ve “Meclisinde mail oldum” eserlerine ait künye bilgisi, makam, ritmik yapı ve ezgisel varyant bulguları nelerdir?
- “Eğdim kavak dalını” ve “Değirmen üstü çiçek” eserlerine ait künye bilgisi, makam, ritmik yapı ve ezgisel varyant bulguları nelerdir?
- “Bahar geldi güller açtı” ve “Yar demedin” eserlerine ait künye bilgisi, makam, ritmik yapı ve ezgisel varyant bulguları nelerdir?

Yöntem

Bu araştırma, Türk halk türkülerinde ezgisel varyantlaşmanın oluşum mekanizmalarını belirlemek amacıyla karma yöntem yaklaşımıyla desenlenmiştir. Karasar’ın (2012) tanımladığı biçimiyle, çalışmanın konusu ile ilişkili yazılı, basılı ve elektronik kaynaklar sistematik olarak taranmış; elde edilen veriler hem nitel hem de nicel analiz teknikleriyle değerlendirilmiştir.

Araştırma Modeli

Araştırmada açıklayıcı sıralı karma model kullanılmıştır. İlk aşamada nitel dokümanlar incelenmiş; ikinci aşamada bu nitel bulguları desteklemek ve ezgisel farklılaşmayı ölçülebilir hâle getirmek için nicel müzikal analiz uygulanmıştır. Böylece türkülerin varyantlaşma sürecini belirleyen müzikal yapı ile kültürel aktarım unsurları birlikte değerlendirilmiştir.

Dokümanlar

Varyant incelemesine dâhil edilecek türkülerin seçiminde üç ölçüt kullanılmıştır:

- Ezgisel olarak halk arasında yaygın icra edilmesi,
- Farklı ritmik ve künye yapısına sahip olmaları,
- Birden fazla derleme örneği veya varyantına sahip olmaları.

Bu ölçütlere göre toplam 12 türkü belirlenmiştir. Türkülerin tüm varyant notaları TRT THM repertuarı, derleme fişleri ve açık erişimli nota arşivlerinden temin edilmiş; seçilen her türkü-varyant eşleşmesinde ezgisel benzerlik taşıyan bölümler nota üzerinde mavi, kırmızı ve sarı renklerle kodlanmıştır. Renkler, motiflerin hangi ölçüde korunup hangi noktalarda değiştiğini görsel olarak takip etmeyi sağlamıştır.

Veri Analizi

Nitel Analiz kısmında; Türkülerin varyantlaşmasını etkileyen toplumsal unsurları ortaya koymak amacıyla içerik analizi uygulanmıştır. Yazılı ve sözlü kültür kaynakları Oral (2000), Elçi (2011), Özbek (2010), Güven (2016) ve Kaya (1999) gibi temel çalışmalardan yararlanılarak tematik olarak sınıflandırılmış; göç, dolaşım, icra geleneği, ağız/şive, toplumsal hafıza ve aktarım biçimleri gibi temalar oluşturulmuştur.

Nicel Müzikal Analiz kısmında; Nicel çözümlemede her türkü-varyant çifti aşağıdaki dört ana müzikal ölçüte göre karşılaştırılmıştır:

Makamsal Dizi: Dizi yapısı, güçlü–karar sesleri, seyir yönü, kadans şekilleri.

Ritmik Yapı: Usul türü, zaman değişiklikleri, ritmik motiflerin korunma/dönüşme oranı.

Ezgisel Motif Yapısı: Motiflerin başlangıç ve bitiş sesleri, aralık yapıları, motif tekrarı, motif varyasyon oranı (renk kodlamasıyla desteklenmiştir).

Biçimsel Düzen: Dörtlük yapıları, kıta–nakarat bölümleri, cümle yapıları, ölçü içi mikro-değişimler.

Her türkü için makamsal diziler çıkarılmış, ritmik yapılar tablolastırılmış, motifler dijital ortamda (Finale) hizalanmış ve varyantlaşma noktaları simge kodları ile işaretlenmiştir. Böylece hem nitel hem nicel olarak ölçülebilir, karşılaştırılabilir bir veri seti oluşturulmuştur.

Güvenirlilik ve Geçerlik

İki müzikolog tarafından bağımsız kodlama yapılmış; Miles, Huberman ve Saldaña'nın (2014) formülüyle %85'in üzerinde kodlayıcı uyumu sağlanmıştır.

Farklı derlemelerden elde edilen ses kayıtları karşılaştırmalı dinletiler yoluyla doğrulanmıştır.

Veri çeşitliliği (doküman + nitel içerik + nicel müzikal analiz) üçgenleme amacıyla birlikte kullanılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, Türk halk müziği eserlerinde varyantlaşmaya etki eden faktörlerin neler olduğu ortaya konulmuş, ezgisel varyanta uğramış türkülere ait künye bilgileri, makam dizileri ve ritmik yapıları üzerine incelemelerde bulunulmuştur.

Türkülerde varyantlaşmaya etki eden faktörler

Bu bölümde, Türk halk müziği eserlerinde varyantlaşmaya etki eden faktörler ortaya konulmuş; ezgisel varyanta uğramış türkülere ait künye bilgileri, makam dizileri ve ritmik yapı farklılıkları ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Analiz edilen türkülerin her biri hem sözlü kültür geleneğinin hem de toplumsal değişim dinamiklerinin etkisiyle farklı varyantlara dönüşmüş olup bulgular, varyantlaşmanın çok boyutlu bir süreç olduğunu göstermektedir. Türküler, sözlü kültürün temel ürünlerinden biri olarak ait oldukları toplumun yaşam biçiminden, sosyal çevresinden ve tarihsel deneyimlerinden doğrudan etkilenirler. Bu nedenle, halk türküleri tıpkı canlı bir organizma gibi toplumdaki değişimlere uyum sağlayarak farklı biçimlerde yeniden üretilir. Batılı ülkelerde her bir halk şarkısının özgün formu korunarak ayrı bir eser olarak değerlendirildiği bilinmekte; buna karşın Türkiye'de kimi zaman "benzeri var" veya "aynı ezgiye sahip" gibi gerekçelerle varyantların göz ardı edildiği görülmektedir. Oysa varyantlar, kültürel çeşitliliği ve geleneksel müziğin sürekliliğini sağlayan temel unsurlardır. Türküler bir yerden başka bir yere taşınırken veya farklı icracılar tarafından yorumlanırken bilinçli ya da bilinçsiz değişikliklere uğrar ve kayda geçen her farklı icra "varyant" niteliği taşır. Mirzaoglu (2000) halk türküleri ve ezgilerinin geniş kitlelerden çok belirli bölgelerin müzik dağarcığını oluşturduğunu ve bu nedenle varyantlaşmaya son derece uygun olduğunu vurgulamaktadır. Araştırma kapsamında varyantlaşmaya etki eden faktörler aşağıda sınıflandırılmıştır:

Ekonomik Nedenler (İş gücü dolaşımı): Ticaret veya çalışma amacıyla farklı bölgelere giden kişilerin sıra türkülerini gurbete, gurbet türkülerini ise memleketlerine taşımaları, yeni icra biçimlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Toplumsal ve Kültürel Tarihsel Olaylar: Askerlik, göç, memuriyet, savaşlar ve sürgün gibi süreçler aynı temayı işleyen farklı türkü varyantlarının doğmasına neden olmuştur. "Hey Onbeşli" nin bazı bölgelerde askerlik, bazı bölgelerde gurbet türküsi olarak söylenmesi bu duruma örnektir.

Gezgin Âşıklar: Âşıkların dolaştıkları bölgelere türküleri taşıması hem söz hem ezgi bakımından yeni varyantların oluşmasında önemli rol oynamıştır.

Coğrafi faktörler: Türkülerin farklı coğrafyalarda bölgenin üslup, şive ve icra pratikleriyle bütünleşerek değişime uğradığı görülmüştür. Örneğin, "Çayır Çimen Geze Geze" Erzurum'da uzun hava, İç Anadolu'da kırık hava olarak icra edilir.

Dil ve Ağız Özellikleri: Yöresel ağız farklılıkları sözlerde ses düşmesi, ekleme veya telaffuz değişikliklerine yol açmıştır. "Evlerinin Önü Yonca" türküsünün bazı bölgelerde "yolca" veya "yoncalı" şeklinde söylenmesi buna örnektir.

Müzikal beğeni ve icra alışkanlıkları: Çalgı türü, ritim düzeni ve makam tercihlerine bağlı olarak türküler zaman içinde bilinçli ya da bilinçsiz biçimde yeniden şekillenmiştir. "Atabarı" nın Ege'de davul-zurna ile hızlı, Artvin'de ise tulumla farklı tempoda icra edilmesi bu durumu göstermektedir.

Teknolojik Gelişmeler: Radyo, teyp ve CD gibi iletişim araçlarının yaygınlaşması türkülerin geniş kitlelere ulaşmasını kolaylaştırmış; farklı coğrafyalarda yeni varyantların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Hafıza aktarımı ve müzik kültürü: Sözlü kültürde hafızaya dayalı aktarım, kuşaklar arasında kaçınılmaz farklılıklar yaratmış; aynı türkü farklı icracılar tarafından değişik üsluplarla yorumlanmıştır. Âşık Ali Sultan'ın “Dostum” adlı türküsünün farklı sanatçılar tarafından birbirinden farklı ezgisel biçimlerde icra edilmesi buna örnektir.

Türkülerin ezgisel açıdan varyantlaşmasının bir diğer nedeni de güçlü söz ve ezgi yapılarıdır. Toplumsal bellekte yer eden aşklar, felaketler, kahramanlık hikâyeleri veya trajik olaylar gibi temalara sahip türküler daha kolay yayılmakta ve farklı bölgelerde yeni biçimlere bürünmektedir. Bu çalışmada hem TRT repertuarında yer alan hem de halk arasında yaygın şekilde icra edilen seçili türkülerin künye bilgileri, makamsal dizileri ve ritmik yapı farklılıkları üzerinden varyantlaşmanın müzikal boyutu ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

Tablo1. Türküler ve varyant örnekleri

Türkü	Varyant örneği
Adalardan Çıktım Yayan	Bebeğin Beşiği Çamdan
Geline Bak Geline	Mendili İşle Yolla
Tevekte Üzüm Kara	Gel Benim Gelin Yarım
Indim Yârin Bahçesine	Meclisinde Mail Oldum
Eğdim Kavak Dalını	Değirmen Üstü Çiçek
Bahar Geldi Güller Açtı	Ey Sevdiğim Birgün Bana

Tablo 1' e göre, araştırmada farklı yörelerden varyant özelliği gösteren 12 eserin belirlendiği ve eserlerin makamsal, ritmik ve ezgisel özellikler açısından varyant örnekleri oluşturdukları görülmektedir.

“Adalardan çıktım yayan” ve “Bebeğin beşiği çamdan” türkülerine ait varyant bulguları

Erzurum yöresine ait olan “Adalardan Çıktım Yayan” türküsünün Türk Halk Müziği sözlü kültür geleneği içerisinde farklı bölgelerde yeniden biçimlenerek çeşitli varyantlara dönüştüğü belirlenmiştir. İncelemeler sonucunda söz konusu türkünün Bayburt, Elazığ ve Erzincan yörelerinde toplam üç farklı varyant örneğinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu varyantların hem söz hem ezgi yapılarında görülen değişiklikler, türkünün zaman içerisinde farklı coğrafyalarda yeniden yorumlanarak yayıldığını göstermektedir. Elde edilen bulgulardan biri de Bayburt yöresine ait “Bebeğin Beşiği Çamdan” türküsünün, ezgisel açıdan “Adalardan Çıktım Yayan” türküsünün bir varyantı niteliği taşıdığıdır. Her iki türküde ortak ezgisel hatlar, tekrar eden motifler ve benzer makamsal özellikler bulunmakta; buna karşın ritmik örgü ve söz yapısında bölgesel farklılaşmalar görülmektedir. Bu bulgu, türkünün sözlü kültür geleneği içinde dolaşımının ve yöresel icra pratiklerinin varyantlaşmayı nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktadır.

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI THM REPERTUAR SIRA NO: 775 İNCELEME TARİHİ 4. 10. 1974 BEBEK (ADALARDAN ÇIKTIM YAYAN) YÖRESİ PAŞENLER KİMDEN ALINDIĞI CAFER KIRMIZI SÜRE	DERLEYEN M. SARISOZEN DERLEME TARİHİ 14. 4. 1955 NOTAYA ALAN M. SARISOZEN	TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI THM. REPERTUAR SIRA NO: 777 İNCELEME TARİHİ 4. 10. 1974 BEBEK (BEBEĞİN BEŞİĞİ ÇAMDAN) YÖRESİ BAYBURT KİMDEN ALINDIĞI BİNALİ SELMAN SÜRE	DERLEYEN A. YAMACI DERLEME TARİHİ NOTAYA ALAN A. YAMACI
--	--	---	---

Şekil 1. Türküleri ait varyant bulguları

Şekil 1' den elde edilen verilere göre TRT Türk Halk Müziği repertuarında yer alan “Adalardan Çıktım Yayan” ve “Bebeğin Beşiği Çamdan” türkülerinin, halk müziği geleneğinde belirli bir ritmik düzen içerisinde icra edilen kırık hava türünde ezgiler olduğu belirlenmiştir. Her iki eserin künye bilgilerinde yer alan repertuar ve derleme tarihleri karşılaştırıldığında, türküler arasında zaman bakımından yakın bir üretim sürecinin bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte, varyant ilişkisinin tespitine yönelik yapılan değerlendirmede, repertuar kayıtlarının kronolojik sırası ve derleme tarihleri dikkate alındığında “Bebeğin Beşiği Çamdan” türküsünün, “Adalardan Çıktım Yayan” türküsünün ezgisel bir varyantı olduğu söylenebilir. Bu bulgu, söz konusu eserlerin sözlü kültür içinde farklı bölgelerde yeniden şekillendiğini ve varyantlaşmanın kronolojik izlerinin repertuar kayıtlarına da yansımalarını göstermektedir.

Eserlerin makamsal dizilerine ait varyant bulguları

Bu bölümde, ilgili eserlerin makam dizilerinde görülen varyantlaşmaların tespiti üzerine incelemelerde bulunulmuştur.

Tablo 2. Türkülerde makamsal dizilere ait varyant bulgular

Rep. No	Türkünün Adı	Yöre	Derleyen	Aldığı Koma Sembolleri	Makamsal Dizi
775	Adalardan Çıktım Yayan	Erzurum /Pasinler	Muzaffer SARISÖZEN	Si $\flat^2$	Hüseyni
777	Bebeğin Beşiği Çamdan	Bayburt	Ahmet YAMACI	Si $\flat^2$	Hüseyni

Tablo 2’ de eserlere ait makamsal diziler incelendiğinde her iki eserinde ‘Hüseyni’ makam dizisine sahip olduğu görülmektedir. Hüseyni makamı dizisi diğer makamlara oranla gerek halk müziği gerekse Klasik Türk müziği içerisindeki kullanım sıklığı açısından yoğun şekilde tercih edilen bir dizidir. Kemal İlerici, Hüseyni makamının ulusal karakteri yansıtan bir yapı taşı olduğunu ve uzun ile kırık hava repertuarının büyük bölümünün bu makamla icra edilmesinin tesadüf olmadığını vurgulayarak, söz konusu makam dizisinin önemini öne çıkarır (İlerici, 1981). Özellikle Anadolu’nun kültürel belleğinin yanı sıra kültürel çeşitlilik ve zenginliğinin de önemli ifade aracı olan Âşıklık Geleneğinde çoğunlukla tercih edilen hüseyini dizisi “Âşık Makamı” olarak bilinmektedir.

Eserlerin ritmik yapılarına ait varyant bulguları

Bu bölümde ilgili eserlerin ritmik yapılarında görülen varyantlaşmalar üzerine incelemelerde bulunulmuştur.

Tablo 3. Eserlerin ritmik yapıları

Rep. No	Türkünün Adı	Ritmik Yapı	Metrik Yapı	Usül Türü	Usulün Vuruş Biçimi
775	Adalardan Çıktım Yayan	4/4’lük	Sofyan	Ana Usül	
777	Bebeğin Beşiği Çamdan	7/4- 4/4’lük	Devr-i Hindi & Sofyan	Karma/Değişken Usül	

Tablo 3 incelendiğinde, “Adalardan Çıktım Yayan” türküsünün halk müziğinde “Ana usuller” grubu içerisinde yer alan dört zamanlı usulde yazıldığı ve devamlılık gösteren ritmik yapısı ile “Süreklilik gösteren usullü ezgilere” örnek oluşturduğu görülmektedir. “Bebeğin Beşiği Çamdan” türküsünün ise halk müziğinde bileşik usül olarak adlandırılan yedi zamanlı (3+2+2) usulle başlayıp takip eden ölçülerde dört zamanlı usule dönüşerek “Kısa süreli usul” değişkenliği gösteren ezgi örneği olduğu söylenilebilir. Türküler ritmik özellikleri açısından belirli farklılıklar taşısa da örnekte görüldüğü gibi yedi zamanlı eserin dört zamanlı olarak icra edildiğin de benzer ezgilerin ortaya çıktığı görülmektedir.

Türkülere ait ezgisel varyant bulguları

Figür 3. Türkülere ait ezgisel varyantlar

Türkülere ait notalar incelendiğinde, iki farklı yörede derlenmiş türkülerin ezgisel motifleri karşılaştırmalı biçimde gösterilmektedir. Varyant özelliği gösteren motifler aynı renk ve rakamlarla işaretlenmiş; böylece iki eserin hangi ezgisel yapılarda ortaklaştığı, hangi noktalarda ayrıştığı açıkça belirlenmiştir.

“Geline bak geline” ve “Mendilim işle yolla” Türkülüne ait varyant bulguları

Türk Halk Müziği geleneğinin sözlü kültür ürünlerinden olan türküler akıcı ve hareketli ritmik yapıları ile ait olduğu yörenin düğün, konser, sıra gecesi gibi kültürel etkinliklerinde sıklıkla icra edilmektedir.

YHT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI THM 215-A/5/1973	DERLEYEN M. SARISÖZEN	YHT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI THM REPERTUAR SIRA No: 2390 İNCELEME TARİHİ: 16.2.1984	DERLEYEN ENVER DEMİRBAĞ
YÖRESİ SİVAS	DERLEME TARİHİ	YÖRESİ ELAZIĞ	DERLEME TARİHİ
KİMDEN ALINDIĞI M. SARISÖZEN	NOTAYA ALAN M. SARISÖZEN	KİMDEN ALINDIĞI ENVER DEMİRBAĞ	NOTAYA ALAN MEHMET ÖZBEK
SÜRE	GELINE BAK GELİNE	SÜRESİ :	MENDİLİM İŞLE YOLLA

Şekil 2. “Geline bak geline” ve “Mendilim işle yolla” türkülüne ait künye bilgileri

Künye bilgilerine göre; ilgili türkülerin halk müziği geleneğinde “belirli bir usulle icra edilen “Kırık hava” özelliğine sahip eserler olduğu görülmektedir. Repertuar sıra numaraları ve inceleme tarihlerinden yola çıkarak “Mendilim İşle Yolla” türküsünün varyant özelliği taşıdığı söylenilebilir.

Eserlerin makamsal dizilerine ait varyant bulguları

Bu bölümde, ilgili eserlerin makam özelliklerinde görülen varyantlaşmaların tespiti üzerine incelemelerde bulunulmuştur.

Tablo 4. Türkülerin makamsal dizilerine ait varyant bulgular

Rep. No	Türkünün Adı	Yöre	Derleyen	Aldığı Koma Sembölü	Makamsal Dizi
215	Geline Bak Geline	Sivas/Yıldızeli	Muzaffer SARISÖZEN	Si $\flat^2$ -Fa#	Hüseyni
2390	Mendilim İşle Yolla	Elazığ	Enver DEMİRBAĞ	Si $\flat^2$ -Fa (#)	Hüseyni

Tablo 4’te ilgili eserler arasında makamsal dizi özellikleri açısından farklılık bulunmadığı fakat “Mendilim İşle Yolla” türküsünde yer alan “Fa” sesi TRT notasında natürel kullanılırken yöreye ait icralarda Fa# olarak kullanıldığı görülmüştür.

Eserlerin Ritmik Yapılarına Ait Varyant Bulguları

Tablo 5. Eserlerin Ritmik Yapıları

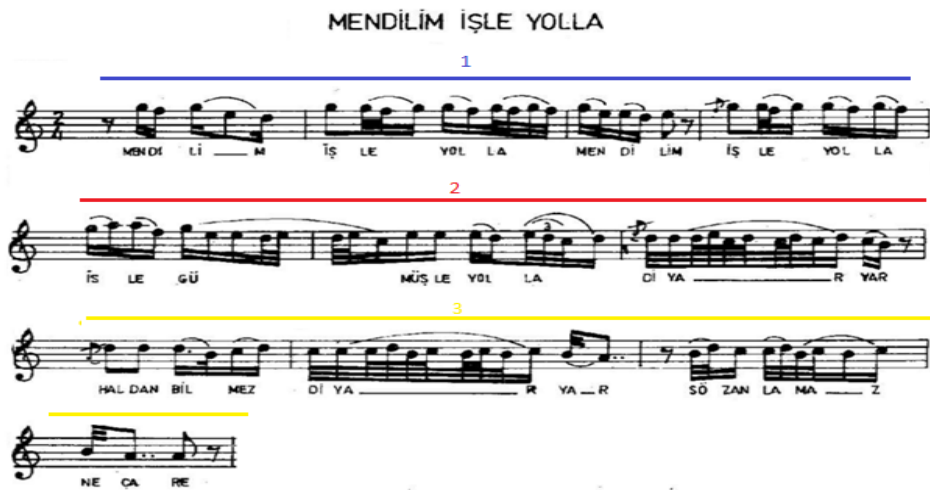
Rep. No	Türkünün Adı	Ritmik Yapı	Metrik Yapı	Usl Türü	Uslün Vuruş Biçimi
215	Geline Bak Geline	2/4’lük	Nim Sofyan	Ana Usül	↓ ↑
2390	Mendilim İşle Yolla	2/4’lük	Nim Sofyan	Ana Usül	↓ ↑

Tablo 5’te verilerine göre, her iki eserin halk müziğinde “Ana usuller” sınıfında yer alan iki zamanlı basit usullerle oluştuğu ve ritmik özellik açısından “Süreklilik gösteren usullü ezgilere” örnek türküler olduğu söylenilebilir.

Türkülere Ait Ezgisel Varyant Bulguları

Figür 4. Geline Bak Geline

Figür 5. Mendilim İşle Yolla

Türkülere ait notalar incelendiğinde, ezgisel benzerliklerin sözlü bölümlerde daha sık görüldüğü tespit edilmiştir. Ayrıca eserler arasında ezgisel benzerlik taşıyan motifler aynı renk ve rakamlar kullanılarak yukarıda belirtilmiştir.

Tevekte üzüm kara ve “Gel benim gelin yarım” türkülerine ait varyant bulguları

Sivas/ Zara yöresine ait “Tevekte Üzüm Kara” türküsü, yöre halk müziği geleneği içerisinde önemli bir yere sahiptir. Yapılan araştırmalarda; eserin müzikal özellikleri açısından Elazığ yöresine ait Enver DEMİRBAĞ’ dan alınan “Gel benim gelin yârim” türküsü ile ezgisel açıdan benzerlik taşıdığı görülmüştür.

Eserlerin künye bilgilerine ilişkin bulgular

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI THM. NO: 314 - 9, 6, 1973 YÖRESİ: SİVAS-ZARA KİMDEN ALINDIĞI HALİL SÖYLER SÜRE:	TEVEKTE ÜZÜM KARA	DERLEYEN M. SARISOZEN DERLEME TARİHİ NOTAYA ALAN M. SARISOZEN
TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI THM. REPERTUAR NO: 4215 İNCELEME TARİHİ: 20.08.1999 YÖRE ELAZIĞ KAYNAK KİŞİ ENVER DEMİRBAĞ SÜRE:	GEL BENİM GELİN YARIM	DERLEYEN ZÜLCÜF ALTAN DERLEME TARİHİ NOTALAYAN ERDEM ÇALIŞKANEL

Şekil 3. “Tevekte üzüm kara” ve “Gel benim gelin yarım” türkülerine ait künye bilgileri

TRT Repertuarında yer alan “Tevekte Üzüm Kara” ve “Gel Benim Gelin Yarım” türkülerine ait künye bilgileri incelendiğinde, eserlerin belirli bir usulle icra edilen “Kırık hava” özelliğine sahip ezgiler olduğu söylenilebilir. Eserlerin THM Repertuar sıra numaraları ve incelenme tarihleri göz önüne alındığında “Gel Benim Gelin Yarım” türküsünün varyant örneği olduğu görülmektedir.

Eserlerin makamsal dizilerine ait varyant bulguları

Tablo 6. Türkülerde makamsal dizilere ait varyant bulguları

Rep. No	Türkü	Yöre	Kaynak Kişi	Aldığı Koma Sembolü	Makam Dizisi
314	Tevekte Üzüm Kara	Sivas/Zara	Halil SÖYLER	Si $\flat^2$ -Fa#	Hüseyni
4215	Gel Benim Gelin Yarım	Elazığ	Enver DEMİRBAĞ	Si $\flat^2$ -Fa#	Hüseyni

Tablo 6’ya göre; ilgili eserlerin makamsal dizi özelliklerinin ortak olduğu görülmektedir.

Eserlerin ritmik yapılarına ait varyant bulguları

Tablo 7. Eserlerin Ritmik Yapıları

Rep. No	Türkünün Adı	Ritmik Yapı	Metrik Yapı	Usül Türü	Usulün Vuruş Biçimi
314	Tevekte Üzüm Kara	2/4’lük	Nim Sofyan	Ana Usül	↓↑
4215	Gel Benim Gelin Yarım	2/4 -4/4 lük	Nim Sofyan/ Sofyan	Ana Usül	↓/↑ ↖↗↘↙

Tablo 7’de “Tevekte Üzüm Kara” türküsü “Ana usuller” grubunda yer alan iki zamanlı usulde yazılmış ve devamlılık gösteren ritmik yapısı ile “Süreklilik gösteren usullü ezgilere” örnektir. “Gel Benim Gelin Yarım” türküsü ise, iki ve dört zamanlı usul çeşitliliğine sahip “Kısa süreli usül” değişkenliği gösteren ezgiye örnek olduğu söylenilebilir. Bu tablo her iki eserin ritmik yapısındaki farklılıkları ayrıntılı biçimde göstermektedir. “Tevekte Üzüm Kara” türkünde tamamen 2/4 Nim Sofyan yapısı korunurken, “Gel Benim Gelin Yarım” türküsünde 2/4 ve 4/4 arasında geçişler bulunmaktadır. Bu durum, türkülerde özgü kısa süreli usul değişikliklerinin varyantlaşmada nasıl bir rol oynadığını göstermektedir.

Türkülere ait ezgisel varyant bulguları

TEVEKTE ÜZÜM KARA

1

1

2

3

Figür 6. Tevekte Üzüm Kara

GEL BENİM GELİN YARIM

1

1

2

3

4

Figür 7. Gel Benim Gelin Yarım

Türkülere ait notalar incelendiğinde, ezgisel benzerliklerin yoğun bir şekilde görüldüğü tespit edilmiştir. Ayrıca eserler arasında ezgisel benzerlik taşıyan motifler aynı renk ve rakamlar kullanılarak yukarıda belirtilmiştir.

“İndim yârin bahçesine” ve “Meclisinde mail oldum” türkülerine ait varyant bulguları

Elazığ yöresine ait Muzaffer Sarısözen tarafından derlenen “İndim Yarin Bahçesine” türküsü gerek çalgısal özellikleri gerekse usul yürüyüşleri açısından yöre müzik kültüründe önemli bir yere sahiptir. Yapılan araştırmalarda; eserlin Diyarbakır yöresine ait Celal Güzelses’ den alınan “Meclisinde Mail Oldum” türküsü ile varyant olduğu görülmüştür. Aşağıda türkülerin künye bilgileri, ritmik yapıları ve makamsal dizilerinde görülen varyant özelliklerinin tespiti üzerine incelemelerde bulunulmuştur.

Eserlerin künye bilgilerine ilişkin bulgular

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI THM 361 Tarih: 22/6/1978 <u>YÖRESİ</u> ELAZIĞ <u>KİMDEN ALINDI</u> PAK BUZ-MEVLÜT CANAYDIN <u>SÜRESİ</u> (♩ = 50)	<u>DERLEYEN</u> M. SARISÖZEN <u>DERLEME TARİHİ</u> İNDİM YÂRİN BAHÇESİNE <u>NOTAYA ALAN</u> M. SARISÖZEN	TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI THM REPERTUAR SIRA No: 2201 İNCELEME TARİHİ: 20.2.1982 <u>YÖRESİ</u> DIYARBAKIR <u>KİMDEN ALINDI</u> CELAL GÜZELSİS <u>SÜRESİ</u> (♩ = 44)	<u>DERLEYEN</u> Plaktan <u>DERLEME TARİHİ</u> MECLİSİNDE MAYIL OLDUM <u>NOTAYA ALAN</u> MEHMET ÖZBEK 1976
---	---	--	--

Şekil 4. Türkülere ait künye bilgileri

TRT Repertuarında yer alan “İndim Yârin Bahçesine” ve “Meclisinde Mayıl Oldum” türkülerine ait künye bilgileri incelendiğinde, eserlerin belirli bir usulle icra edilen “Kırık hava” türüne örnek ezgiler olduğu söylenilebilir. Eserlere ait repertuar sıra numaraları ve inceleme tarihleri göz önüne alındığında “Meclisine Mayıl Oldum” türküsünün varyant eser olduğu görülmektedir.

Eserlerin makamsal dizilerine ait varyant bulguları

Tablo 8. Türkülerde Makamsal Dizilere Ait Varyant Bulguları

Rep. No	Türkünün Adı	Yöre	Kaynak Kişi	Aldığı Koma Sembolü	Makam Dizisi
361	İndim Yârin Bahçesine	Elazığ	Faik BUZ/ Mevlit CANAYDIN	Fa#	Mahur
2201	Meclisinde Mail Oldum	Diyarbakır	Celal GÜZELSES	#	Mahur

Tablo 8’e göre; eserlerin makam dizileri açısından ortak özelliğe sahip oldukları her iki eserinde Türk müziğinde Şed (göçürülmüş) makamlar sınıfı içerisinde yer alan “Mahur” makamı dizisine sahip olduğu görülmektedir. Mahur dizisi Si sesi komasız, Fa # sesinin koma sembolü olarak kullanıldığı “Sol kararlı” bir dizidir. Eserlerin ezgisel yürüyüşleri dikkate alındığında her iki eserin makamın seyir özelliklerini gösteren icranın tiz seslerden başlayarak pes seslere inici özellik gösterdiği görülmektedir. Ayrıca; Mahur makamı dizisinin Türk Halk Müziğinde ki ayak karşılığı “Beşiri ayağı”dır.

Figür 8. Mahur makamına ait dizi örneği

Eserlerin ritmik yapılarına ait varyant bulguları

Bu bölümde ilgili eserlerin ritmik yapılarında görülen varyantlaşmalar üzerine incelemelerde bulunulmuştur.

Tablo 9. Eserlerin ritmik yapıları

Rep. No	Türkünün Adı	Ritmik Yapı	Metrik Yapı	Usül Türü	Usulün Vuruş Biçimi
361	İndim Yârin Bahçesine	10/8’ lik	Aksak semai /Curcuna	Karma Usül	
2201	Meclisinde Mail Oldum	10/8’ lik	Aksak Semai / Curcuna	Karma Usül	

Tablo 9’a göre, eserlere ait ritmik yapının halk müziğinde “Karma Usuller” sınıfında yer alan 10 zamanlı usullerden oluştuğu görülmektedir. Her iki eserinde 2+3+2+3 (Aksak Semai) ve 3+2+2+3 (Curcuna) dizilişi ile yapılandığı eser içerisinde kısa süreli usul değişkenlikleri gözlemlendiği ve bu değişikliklerin türkülerde aynı ölçülerde ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Türkülere ait ezgisel varyant bulguları

İNDİM YÂRİN BAHÇESİNE

Figür 9. İndim Yarın Bahçesine

MECLİSİNDE MAYİL OLDUM

Figür 10. Meclisinde Mayil Oldum

İlgili türkülere ait notalar incelendiğinde, ezgisel varyantlaşmaya ait bulguların sözlü bölümlerde gerçekleştiği görülmektedir. Eserler arasında benzerlik taşıyan motifler ortak renk ve rakamlar kullanılarak yukarıda belirtilmiştir.

“Eğdim kavak dalını” ve “Değirmen üstü çiçek” türkülerine ait varyant bulguları

Diyarbakır yöresine ait Ahmet YAMACI tarafından derlenen “Eğdim Kavak Dalını” türkü, yöreye özgü folklorik özellikleri yansıtan melodik ve ritmik yapısı ile ait olduğu kültürün önemli bir parçasıdır. Yapılan araştırmalarda eserin, Erzurum yöresine ait Ali GÜLER tarafından derlenen “Değirmen Üstü Çiçek” (Ölürem Kızlar) türkü ile ezgisel varyant oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu bölümde türkülerin künye bilgileri, ritmik yapıları ve makamsal dizilerinde görülen varyant özellikler üzerine incelemelerde bulunulacaktır.

Tablo 11'e göre, eserlerin halk müziğinde "Ana usuller" grubunda yer alan dört zamanlı (Sofyan) usul kullanılarak yazıldığı ve ezgilerde görülen ritmik devamlılık ile türkülerin "Süreklilik gösteren usullü ezgilere" örnek oluşturduğu söylenilebilir.

Türkülere ait ezgisel varyant bulguları

EYDİM KAVAK DALINI

1

1

1

Figür 12. Eydim Kavak Dalını

DEĞİRMEN ÜSTÜ ÇİÇEK
(ÖLÜREM KIZLAR)

1

1

1

Figür 13. Değirmen Üstü Çiçek

İlgili türkülere ait notalar incelendiğinde, ezgisel varyantlaşmanın yoğun bir şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Varyantlaşma görülen ezgi motifleri ortak renk ve rakamlar kullanılarak yukarıda belirtilmiştir.

"Bahar geldi güller açtı" ve "Yar demedin" türkülerine ait varyant bulguları

Türk Halk Müziği geleneğinin sözlü kültür örneklerinden TRT Repertuarında yer alan Mardin yöresine ait "Bahar Geldi Güller Açtı" adlı türküsünün, Erzincan yöresine ait türkü formunda beste olan günümüzde de birçok sanatçı tarafından söylenen "Yar Demedin" türküsü ile varyant olduğu görülmektedir. Bu bölümde türkülerin künye bilgileri, ritmik yapıları ve makamsal dizilerinde görülen varyant özellikler üzerine incelemelerde bulunulacaktır.

Eserlerin künye bilgilerine ilişkin bulgular

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI TMM NO: 918-8.8.1979	DERLEYEN M. SARISOZEN	Söz: Yavuz TOP	Derleyen: .
YÖRESİ MARDİN	DERLEME TARİHİ	Müzik: Yavuz TOP	Notaya Alan: Yavuz TOP
KİMDEN ALINDIĞI BEDRİ ORCAN	NOTAYA ALAN M. SARISOZEN	SEVDİĞİM BİRGÜN BANA (Yar Demedin)	
SÜRE:		♩ = 260	

Şekil 6. Türkülere ait künye bilgileri

Eserlere ait künye bilgileri incelendiğinde; TRT Repertuarında yer alan Mardin yöresine ait “Bahar Geldi Gül Açtı” türküsünün gerek ritmik yapısı gerekse ezgisel motiflerinde görülen benzerlikler ile türkü formunda beste özelliği taşıyan “Sevdiğim Bir gün Bana” adlı türküsü ile varyant özelliği gösterdiği tespit edilmiştir.

Eserlerin makamsal dizilerine ait varyant bulguları

Tablo12. Türkülerde makamsal dizilere ait varyant bulguları

Rep. No	Türkünün Adı	Yöre	Kaynak Kişi	Aldığı Koma Sembolü	Makamsal Dizi
310	Bahar Geldi Gül Açtı	Mardin	Bedri ORCAN	Si $\flat^2$	Uşşak
-	Sevdiğim Birgün Bana		Yavuz TOP	Si $\flat^2$	Hüseyni

Tablo12’ye göre eserlerin makam dizileri açısından benzerlik taşıdığı görülmektedir.

Eserlerin ritmik yapılarına ait varyant bulguları

Bu bölümde ilgili eserlerin ritmik yapılarında görülen varyantlaşmalar üzerine incelemelerde bulunulmuştur.

Tablo13. Eserlerin ritmik yapıları

Rep. No	Türkünün Adı	Ritmik Yapı	Metrik yapı	Usul Türü	Usulün Vuruş Biçimi
310	Bahar Geldi Gül Açtı	10/8	Aksak Semai	Karma Usul	
-	Sevdiğim Birgün Bana (Yar Demedin)	10/8	Aksak Semai	Karma Usul	

Tablo 13’e göre, eserlerin halk müziğinde “Ana usuller” grubunda yer alan dört zamanlı (Sofyan) usul kullanılarak yazıldığı ve ezgilerde görülen ritmik devamlılık ile türkülerin “Süreklilik gösteren usullü ezgilere” örnek oluşturduğu söylenilebilir.

Türkülere ait ezgisel varyant bulguları

Figür 14. Bahar GeldiGül Açtı

Figür 15. Sevdığım Birgün Bana (Yar Demedin)

İlgili türkülere ait notalar incelendiğinde, eserler arasında gerek ritmik diziliş gerekse ezgisel özellikler açısından varyantlaşmanın ortaya çıktığı görülmektedir. Ezgisel benzerliklerin görüldüğü bölümler ortak renk ve rakamlar kullanılarak yukarıda belirtilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Her toplum zaman içerisinde sosyal, kültürel ve ekonomik nedenlere bağlı olarak farklı toplumlara ait kültürel değerler ile etkileşim halinde olmuştur. Bu etkileşimi ortaya çıkaran önemli unsurlardan biriside toplumun sahip olduğu dinamik yapıdır. Toplumsal yaşamda görülen bu hareketlilik geleneksel kültürümüzün önemli aktarıcısı olan türkülerimizin de doğal bir folklorik sürece bağlı olarak varyantlaşmasına ve farklı yörelerde benzer ezgi örneklerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu araştırmada, Türk Halk Müziğinin gelişimi, zenginleşmesi ve gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli yeri olan türkülerin varyantlaşmasına etki eden faktörler ortaya konulmuş bu kapsamda varyant özelliği gösteren türkülerin birbiri arasında makamsal, ritmik ve ezgisel benzerlikler ortaya konulmuştur. Buradan hareketle; araştırmada örnekleri verilen türküler ve varyantları üzerinde yapılan müzikal analizlerden yola çıkarak türkülerde varyantlaşmaya etki eden faktörlerin neler olduğuna yönelik şu sonuçlara ulaşılmıştır. Türkülerin farklı yörelerde benzer birtakım özellikler ile yeniden şekillenmesinde, bireylerin sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılama çabası ve bunun sonucunda ortaya çıkan toplumsal dinamikliğin getirdiği Ekonomik (İş gücü dolaşımı), Toplumsal ve Kültürel Tarihsele Olaylar, Gezgin Âşıklar, Coğrafi faktörler, Dil ve Ağız Özellikleri, Müzikal Beğeni, Teknolojik Gelişmeler, Hafıza ve Müzik Kültürü gibi sosyal ve toplumsal olayların türkülerin gerek ezgisel gerek sözel açıdan varyantlaşmasında önemli bir etken olduğu görülmüştür.

Ayrıca, ezgisel açıdan müzikal hafızada kolaylıkla yer edinen ve halk müziği geleneğinde aşık makamı dizisi olarak da adlandırılan hüseyini makamına ait eserler ve iki / dört zamanlı ana usuller kullanılarak yazılmış türkülerin varyantlaşma sürecinin kolaylıkla gerçekleştiği görülmüştür. Sürekli gelişen toplumsal yapı beraberinde değişimi de

getirmekte olup yeni ürünlerin ortaya çıkması ve kültürel çeşitliliğin artmasına yol açmaktadır. Türkülerin müzikal özellikleri ile ortaya çıkan yeni varyant eserler benzerleri var denilerek gözardı edilmeden arşivlenmeli ve halk müziğinin yaşaması ve gelecek kuşaklara tüm zenginliği ile aktarılması adına çalışmalar yapılmalıdır. Bu kapsamda başta TRT, Kültür Bakanlığına bağlı THM ve sivil toplum kuruluşlarına bağlı koroların ilgili alanda yapılacak çalışmalarının desteklenmesi ve elde edilen türküler ve varyantlarına ait notaların ilgili kurumlarca kayıt altına alınması, kültürümüzün gelişimi ve türkülerimizin zenginleşmesi adına önem arz etmektedir.

Araştırmanın Sınırlılığı

Bu araştırma, yalnızca belirli türküler ve bunlara ait repertuvar kayıtları üzerinden yürütüldüğü için bulgular tüm Türk Halk Müziği repertuvarını temsil etmemektedir. Çalışma verileri TRT arşivleri ve mevcut derleme kayıtlarıyla sınırlı olduğundan, arşiv dışındaki yerel icralar ve sözlü tarih kaynakları analize dâhil edilememiştir. Müzikal analizler yazılı nota kayıtlarına dayandığı için icracıların performans farklılıkları ve canlı icra varyasyonları tam olarak yansıtılamamıştır. Ayrıca kullanılan analiz yöntemleri belirli kuramsal yaklaşımlarla sınırlıdır; farklı yöntem ve tekniklerle yapılacak incelemelerde farklı sonuçlar elde edilebilir.

Yazar Özgeçmişi

Dr. **Umut Yaymak**, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Müzik Öğretmenliği Bölümünü 2002 yılında tamamlayıp 2002 yılında Müzik Öğretmeni olarak atanmıştır. 2008-2021 yılları arasında Güzel Sanatlar Lisesi Bağlama öğretmenliği, 2010-2011 yılında Kültür Bakanlığı Sivas Devlet Türk Halk Müziği Korosu konserlerine misafir bağlama sanatçısı olarak katılmıştır. 2012 yılında Müzik Eğitimi alanında Yüksek Lisans, 2022 yılında Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Müzik eğitimi Anabilim dalında doktora eğitimini tamamladı. 2022 yılında Sivas

Cumhuriyet Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarına öğretim görevlisi ardından öğretim üyesi kadrosuna atanan yaymak aynı kurumda müdür yardımcılığı ve müdürlük görevlerinde bulundu. Halen aynı kurumda görev yapmakta olup C kategorisi Türk halk müziği jüri üyesidir.

Kurum: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarı Türk Müziği Bölümü, Sivas, Türkiye.
E-mail: umutyaymak@cumhuriyet.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-6701-1132

Kaynaklar

- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and conducting mixed methods research* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Elçi Coşkun, A. (2011). Sözel ve müzikal varyantlaşma: Manilerin türkü içindeki dönüşümleri. *Milli Folklor*, 23(91), 130–139.
- Güven, M. (2013). Türkülerin Varyantlaşması. *Turcology Research*. <https://doi.org/10.14222/Turkiyat20>
- İlerici, K. (1981). *Bestecilik bakımından Türk müziği ve armonisi*. Millî Eğitim Basımevi.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kaya, D. (1999). *Anonim halk şiiri* (Akçağ Yayınları No. 294). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kınık, M. (2009). *Türk halk çalgılarının birey olarak öne çıkarılması, kendi içerisindeki orkestral yapılanmasındaki mevcut durumu ve geleceği* [Yayımlanmamış çalışma].
- Kınık, M. (2013). Türk halk müziği kültüründe birleştirici unsur olarak Hüseyinî dizisi ve Hüseyinî türküler. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 455–469.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Miles, M. B., Huberman, A. M., & Saldaña, J. (2014). *Qualitative data analysis: A methods sourcebook* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Mirzaoglu, F. G. (2000). *Zeybek türküleri ve dansları*. Doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Oral, M. (2000). *Türk müziğinde çatal (varyant) türküler*. Lisans tezi. İstanbul Üniversitesi.
- Özbek, M. (2010). Türkü deyiş geçme, tanı. *Türk Yurdu Dergisi*, 30(269), 19.
- Tavkul, U. (2009). *Kafkasya'da kültürel etkileşim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Turhan, Salih. "Sivas Türküleri Oyun ve Saz Havalının Etkileşim Sahası". *Kültürümüzde Türkü Sempozyumu*, Sivas: (Basılmamış bildiri), 2011.
- Yardımcı, M. (2013). *Türk halk edebiyatında nesir ve nazım nesir karışık türler*. İzmir: Kanyılmaz Matbaacılık.

İnternet kaynakları

Türk Dil Kurumu. 'Kelime Tanımı'. Erişim Adresi: <https://sözlük.gov.tr>

TRT Türk Halk Müziği Repertuarı. <https://www.notaarsivleri.com/turk-halk-muzigi.html>

The variant formation of Turkish folk songs: A case of melodic variants**Abstract**

This study aims to identify the mechanisms of melodic variant formation that emerge during the transmission of Turkish folk songs across different regions. The research was conducted using a mixed-method approach; first, song examples included in the TRT Turkish Folk Music repertoire, widely performed among the public and melodically well-known, were selected. Subsequently, variant pairings exhibiting melodic similarity to these songs were identified. The examined pairings are as follows: “Adalardan Çıktım Yayan – Bebeğin Beşiği Çamdan,” “Geline Bak Geline – Mendilim İşle Yolla,” “Tevekte Üzüm Kara – Gel Benim Gelin Yarım,” “İndim Yârin Bahçesine – Meclisinde Mail Oldum,” “Eğdim Kavak Dalını – Değirmen Üstü Çiçek,” and “Bahar Geldi Güller Açtı – Sevdiğim Bir Gün Bana (Yar Demedin).” The song pairs were analyzed through notation-based comparative examination of their modal structures, rhythmic organization, and melodic motifs. In data analysis, melodic similarities were demonstrated through color-coding and motif mapping techniques; motif shifts, rhythmic divergences, and performance tendencies were evaluated using both quantitative and qualitative methods. The findings reveal that variant formation intensifies particularly within specific melodic motifs and in characteristically shaped melodic turns of vocal sections. In the case of “Adalardan Çıktım Yayan” and “Bebeğin Beşiği Çamdan,” the Hüseynî mode is preserved, yet changes in rhythmic structure (transition from 4/4 Sofyan to 7/4 Devr-i Hindî + return to 4/4 Sofyan) distinctly influence the melodic variant. In “Geline Bak Geline” and “Mendilim İşle Yolla,” the two-beat Nim Sofyan rhythmic pattern remains stable, but regional vocal articulation and performance preferences create micro-level variations in vocal motifs. In “İndim Yârin Bahçesine” and “Meclisinde Mail Oldum,” the shared use of the Mahur mode is maintained, yet changes in the contour of ascent–descent within melodic progression render the variant apparent. These findings show that while the modal framework remains largely stable during the transmission of songs across different geographical and social settings, melodic motifs are reshaped according to local rhythmic, phonetic, and performance practices. The preservation of the melodic skeleton alongside micro-level motif modifications is evaluated as a core characteristic of folk music transmitted within the oral tradition.

Keywords: Turkish folk music, türkü, motion, variant